

Fedaia

Federació d'entitats
d'atenció a la infància
i l'adolescència

GENER 2016

The background of the page features a stylized illustration of numerous hands of various colors (red, orange, yellow, brown) reaching upwards from the bottom and sides, holding a central blue rectangular sign. The hands are rendered in a simple, flat style with long, tapered fingers.

El paper dels Centres Oberts en la cohesió social

COMISSIÓ DE CENTRES OBERTS

FEDAIA

ÍNDEX

0. INTRODUCCIÓ	pàg 4
1. MARC CONCEPTUAL	pàg 5
2. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL TREBALL AMB LES FAMÍLIES	pàg 7
3. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN L'ATENCIÓ A LA DIVERSITAT	pàg 9
4. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LES URGÈNCIES SOCIALS	pàg 11
5. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL SUPORT A L'ESCOLARITZACIÓ	pàg 14
6. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL VOLUNTARIAT	pàg 16
7. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL TREBALL COMUNITARI	pàg 18
8. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LA SALUT	pàg 20
9. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LA PERSPECTIVA DE GÈNERE	pàg 22
10. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LA MEDIACIÓ	pàg 24
11. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL LLEURE	pàg 26
12. AGRAÏMENTS	pàg 29

0. INTRODUCCIÓ

Aquestes pàgines pretenen posar de relleu el paper dels Centres Oberts a favor de la cohesió social als territoris on estan presents. No pretén ser un informe amb caràcter científic ni exhaustiu, sinó més aviat un document divulgatiu amb l'objectiu de donar força a la tasca, sovint invisible, que fan els Centres Oberts per la cohesió social als barris.

Al 2012 la Comissió de Centres Oberts de la FEDAIA va fer una reflexió sobre la situació socioeconòmica arrel de la crisi i de les dificultats creixents. Es va arribar a la conclusió que els Centres Oberts havien de ser capaços d'explicar a la societat la tasca preventiva que porten a terme, per tal de garantir la seva continuïtat i així evitar que molts infants, adolescents, joves i famílies en situació de vulnerabilitat quedessin sense aquesta atenció, amb les nefastes conseqüències futures que com a societat se'n podrien derivar.

Aquesta reflexió va posar de relleu la importància de treballar per la visibilització dels Centres Oberts, de donar-los a conèixer. L'objectiu sobre a qui arribar és ampli: des de les escoles, instituts, teixit associatiu, responsables de polítiques públiques... Al final es tracta de fer veure com de necessaris són els Centres Oberts en els diferents territoris i les funcions insubstituïbles que porten a terme.

El punt de partida d'aquest document va ser la XV Trobada Anual de Centres Oberts de la FEDAIA, que es va realitzar a Mataró a l'abril de 2013. Més de 200 professionals de Centres Oberts van participar-hi, i a través de dinàmiques de treball grupal, se'ls va preguntar i convidar a compartir i aprofundir sobre diferents aspectes relacionats amb la cohesió social i la seva pràctica professional.

El recull i conclusions que es presenten a continuació estan basats en deu eixos de treball dels Centres Oberts envers la cohesió social, que són: *treball amb famílies, atenció a la diversitat, urgències socials, suport a l'escolarització, voluntariat, treball comunitari, salut, gènere, mediació i lleure*.

Cadascun d'aquests àmbits respon a tres qüestions: quina relació té amb la cohesió social, quines pràctiques s'estan duent a terme, i quins són els reptes de futur.

1. MARC CONCEPTUAL

Abans de començar el recull, us presentem les definicions d'alguns elements clau que creiem que poden ser útils per contextualitzar el document.

Què és la FEDAIA?

La FEDAIA és la plataforma que agrupa a Catalunya el conjunt d'entitats que treballen amb infants, joves i famílies en situació de risc d'exclusió social o desemparament. Nascuda l'any 1996, està formada per més de 90 entitats que atenen a més de 100.000 infants i 35.000 famílies a través de serveis en l'àmbit de l'acció social, l'educació, la formació prelaboral, la salut i l'atenció a les famílies. Al llarg d'aquests 20 anys de vida, la FEDAIA ha cercat contribuir en la millora de la qualitat de vida dels infants, adolescents, joves i famílies més vulnerables de Catalunya.

Està formada per entitats no lucratives, destinades a combatre l'exclusió social i la pobresa de la infància, que actuen en el camp social.

La FEDAIA representa a una gran diversitat d'entitats com fundacions, cooperatives o associacions. Totes elles tenen un mateix denominador: són entitats sense ànim de lucre, i es caracteritzen per realitzar una tasca d'atenció i d'educació des de l'àmbit de la protecció i la prevenció, treballant en xarxa des de la proximitat territorial amb els diferents agents que intervenen i de forma comunitària, amb creativitat i innovació.

Què és un Centre Obert (CO)?

Un Centre Obert és un servei diürn d'acció socioeducativa no residencial, que pertany per llei a la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Primària de Catalunya. És un servei preventiu i compensatori, que funciona fora de l'horari escolar, dóna suport, estimula i potencia l'estructuració i el desenvolupament de la personalitat, la socialització, l'adquisició d'aprenentatges bàsics i l'esbarjo de les persones ateses. Ho fa mitjançant el treball individualitzat, el grupal, l'atenció a les famílies, el treball en xarxa amb els altres agents socials i amb la comunitat en general.¹

¹ Una definició més completa es pot trobar al document Definició de Centre Obert amb Criteris de Qualitat, FEDAIA

Què entenem per cohesió social?

La Cohesió Social és un terme utilitzat en la sociologia per descriure els nexes o lligams que uneixen a les persones en la societat, particularment en contextos de diversitat cultural.

Des d'aquesta breu definició es presenta aquest document que vol ser un reflex d'allò que els Centres Oberts d'arreu de Catalunya estan fent envers un teixit social més cohesionat, on les persones puguin viure des dels seus drets d'identitat i pertinença propis, i al mateix temps construint comunitat.

Els experts en sociologia designen la cohesió social com el grau de consens dels membres d'un grup social en la percepció de pertinença a un projecte o situació comuna. És una mesura de la quantitat i qualitat de la interacció social dins el grup condicionada per múltiples factors: econòmics, socials, polítics, culturals... La cohesió social es genera a partir de la reducció de les desigualtats, de l'equilibri en la diversitat, establint vincles entre els ciutadans i el seu entorn. Els Centres Oberts poden contribuir-hi en els aspectes més relacionats amb el dret d'expressió de la ciutadania, la dinamització social per a la promoció de persones i grups, la creació de sentiments de pertinença, etc. buscant una comunitat cohesionada, que té més vies i capacitats per resoldre els seus conflictes i gaudeix d'un bon nivell de convivència.

Aquest treball es planteja a través de tots els àmbits: des de la promoció individual amb els ciutadans fins a l'articulació entre barri i ciutat, passant per diverses formes organitzatives, formals i informals, i per les accions d'interès col·lectiu. També es planteja en els espais dels serveis, programacions i projectes, en els centres i en els barris o territoris d'influència. S'entén que la cohesió social és un element transversal en el marc d'intervenció dels Centres Oberts.

Una de les contribucions que volen fer els Centres Oberts a la nostra societat contemporània és, precisament, enfortir la cohesió social de la societat catalana, caminant al costat de les generacions més petites i joves conjuntament amb les seves famílies.

2. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL TREBALL AMB FAMÍLIES

Què s'entén?

Partint del document Definició de Centre Obert amb criteris de qualitat elaborat per la FEDAIA, un dels objectius dels Centres Oberts és el d'acompanyar i orientar les famílies en els processos educatius dels seus fills/es; així com també prevenir i detectar les situacions de risc social i de ruptura amb la família i l'escola. Per aquest motiu el treball amb les famílies és un dels cinc pilars bàsics d'intervenció i un eix vertebrador en la funció socioeducativa que té el Centre Obert.

Per a un bon desenvolupament de l'infant, és bàsic que la seva família, primer agent socialitzador, formi part de manera activa i positiva dins de la societat. Per aquest motiu des dels Centres Oberts es treballa amb les famílies per garantir la cohesió social.

Què s'està fent?

La intervenció amb les famílies és imprescindible, per aquest motiu als Centres Oberts es realitzen diferents àmbits de treball en relació a aquest tema. Cadascun d'ells pretén treballar uns objectius i es realitza en diferents espais, alguns d'ells programats i d'altres des de la informalitat.

Un dels puntals del treball amb les famílies és el de l'acompanyament, orientació i apoderament en el procés educatiu del seu fill/a, per aquest motiu és important fer protagonista a la família. Aquest treball es realitza de manera individual i també grupal. Pel que fa a l'individual, es realitzen tutories trimestrals i es manté un contacte permanent, aquest es dona en diferents formats (reunions, contactes telefònics...).

En relació als espais grupals hi ha un ventall d'activitats, es creen espais on puguin compartir les seves vivències i preocupacions (p.e. escola de mares i pares, ludoteques familiars), alhora que espais d'oci compartit i de coneixement (p.e. hora del te). Des d'aquests espais els principals aspectes que es treballen són: parentalitat positiva, habilitats parentals i atenció positiva a infants i famílies.

Un altre aspecte a tenir en compte és la formació. Per tal d'ampliar les possibilitats de les famílies i millorar la seva situació socioeconòmica es realitzen grups d'alfabetització d'adults (p.e.: grup de mares).

El treball en xarxa també és un aspecte clau dins del treball amb les famílies, ja que això permet donar una resposta més adequada a les situacions en les quals es troben. Per aquest motiu es col·labora amb altres agents (p.e. consorci normalització lingüística, entitats privades, serveis socials, centres educatius dels menors...), alhora que es fomenta la dimensió comunitària (p.e. activitats conjuntes amb l'associació de veïns del barri). En la línia de participació, també es fomenta un paper actiu dins el propi Centre Obert, per aquest motiu s'organitzen activitats (St. Jordi, panellats, teatre, grups de mares voluntàries...) que permeten treballar de manera conjunta entre la família i el seu fill/a.

Reptes i accions de millora

- Fomentar la participació activa de les famílies.
- Col·laborar estretament amb l'administració pública per treballar en xarxa a partir de les necessitats del territori.
- Formar específicament els educador/es en temes de treball en famílies.
- Potenciar una programació on s'inclogui una perspectiva sistèmica, millorant la qualitat en la intervenció del Centre Obert en relació aquest tema.
- Afavorir la parentalitat positiva.

3. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN L'ATENCIÓ A LA DIVERSITAT

Què s'entén?

Des dels Centres Oberts s'entén l'atenció a la diversitat com la manera d'oferir i adaptar eines i recursos a les necessitats de cada individu per facilitar i fer més equitatiu el seu desenvolupament global. Es pot entendre la diversitat bàsicament com la convivència de diferents models o pautes de comportament, de diferents valors, circumstàncies i maneres de viure.

La diversitat es concreta en diferents àmbits o dimensions en relació a: diversitat cultural, orientació sexual, diversitat de gènere, etapes vitals, situació socioeconòmica, diversitat familiar, bagatge competencial o d'aprenentatge, etc. La tasca del Centre Obert envers aquests àmbits afavoreix la cohesió social en el territori.

Què s'està fent?

Des dels Centres Oberts s'atén i s'acompanya als infants, adolescents i famílies i s'adapta la metodologia en funció de les necessitats específiques. D'aquesta manera, es programa l'acció concreta i adequada a la diversitat expressada. Atendre la diversitat forma part de la línia d'acció dels Centres Oberts.

Les actuacions desenvolupades en relació a l'atenció de la diversitat que es duen a terme, van enfocades a treballar de forma grupal o individual.

Algunes de les eines que s'utilitzen per treballar i prendre consciència de les diferents dimensions i àmbits de la diversitat són: exercicis d'expressió dramàtica, teatre-foro o teatre social, cine fòrums, activitats de voluntariat i d'aprenentatge-servei, dinàmiques de role-playing, tutories, assemblees de grup, tertúlies, etc. Amb tot això, es pretén facilitar que els participants incorporin en la seva mirada una atenció diferent sobre les interaccions amb els altres, les seves capacitats, habilitats i la seva llibertat d'expressió i acció.

A continuació es presenten accions més específiques que es realitzen des d'alguns Centres Oberts:

- **Salut i diferents ritmes d'aprenentatge:** voluntariat amb discapacitats, esports per treballar les diferents discapacitats, donar rol protagonista als nens amb NEE, vetlladors per activitats d'estiu, etc.

Reptes i accions de millora

- Innovar en les activitats concretes en atenció a la diversitat.
- Ampliar la mirada en tota la globalitat del Centre, que no sigui quelcom puntual en relació a una activitat específica de sensibilització.
- Fomentar una mirada inclusiva i normalitzadora.
- Adaptar la tasca envers l'atenció a la diversitat a la realitat concreta i necessitats de l'entorn.

4. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LES URGÈNCIES SOCIALS

Què s'entén?

Com s'ha descrit en la definició de Centre Obert de la Introducció, aquest és de caràcter pròxim i diari. Aquestes característiques ens porten a que, sovint, els Centres Oberts siguin un dels primers receptors de les situacions d'urgències socials amb les que es troben les famílies amb les que treballen. La quotidianitat en la relació, i la constància en la presència, fa que de manera natural les famílies s'apropin al Centre Obert a demanar ajuda o simplement a compartir les preocupacions que tenen.

Aquestes mateixes característiques també fan que els Centres Oberts siguin un dels principals detectors d'urgències socials, malgrat no arribi com a demanda d'ajuda explícita, especialment en els casos en que els més afectats puguin ser els infants.

Cal entendre que es dirigeixen a famílies amb situacions de molta fragilitat, on un petit contratemps pot desencadenar tot un seguit de complicacions, a les que sovint, elles soles no hi poden fer front, però on una intervenció a temps pot ser clau per resoldre la situació, o si més no pot ser que faci que la situació no es compliqui ni degradi més, posant de relleu el caràcter preventiu dels Centres Oberts.

Val a dir però, que no només es refereixen a situacions externes a les famílies, com problemes que els vénen sobrevinguts, sinó que els Centres Oberts també realitzen un paper mediador davant conflictes (familiars, culturals, veïnals, etc.). Sense una intervenció a temps sovint creixen i poden desencadenar grans problemes (fills que marxen de casa, conflictes racials, greus conflictes per l'ús de l'espai públic, etc.).

Per tot plegat i en la mesura que els Centres Oberts donen respostes a aquestes situacions d'urgències socials, es pot dir que tenen un important paper en la cohesió social dels entorns on s'ubiquen.

Què s'està fent?

Algunes de les situacions amb les que es troben els Centres Oberts i que demanen d'intervencions ràpides són:

Famílies amb greus dificultats econòmiques que es troben amb talls en els subministraments de la llar i/o amb incapacitat per cobrir una necessitat bàsica de manera immediata (habitatge, menjar, roba, etc.). Davant d'això els Centres Oberts faciliten recursos de primera necessitat (rentadora, dutxes, roba, alimentació, material escolar, etc.) o en tot cas es posa en contacte la família amb el recurs adient (serveis socials, o altres entitats o agents que donen respostes d'urgències: parròquies, associació de veïns, etc...)

Una altra situació amb la que els Centres Oberts es troben és l'esclat de conflictes: familiars, escolars, veïnals, culturals, bandes juvenils; i sovint acaba exercint un paper de mediador entre les parts, en una primera instància. Dependent de la situació és imprescindible la participació d'altres agents per poder resoldre el conflicte (mossos d'esquadra, serveis socials, ...)

Sovint si la crisi és familiar i més concretament produïda per un desbordament per part dels pares o adults, el Centre Obert fa un paper de contenció emocional, realitzant un acompanyament.

Quan la situació vulnera el dret del nen/a o adolescent (problema de salut no tractat, maltractament, abús, bullying, etc.) el Centre Obert és l'agent que activa la Xarxa, perquè segons quina sigui la situació es doni la resposta adequada i de forma coordinada.

Reptes i accions de millora

- No ser excessivament intervencionistes. No oblidar mai la vessant d'apoderament de les famílies, perquè elles mateixes o mitjançant les xarxes de suport, puguin fer front a qualsevol entrebanc.
- Activar les xarxes de suport.

- No ser excessivament intervencionistes. No oblidar mai la vessant d'apoderament de les famílies, perquè elles mateixes o mitjançant les xarxes de suport, puguin fer front a qualsevol entrebanc.
- Activar les xarxes de suport.
- Reconèixer els límits del Centre Obert, no es pot fer front ni donar resposta a totes les situacions, però sí acompanyar la família o l'infant al recurs adequat.
- Dotar als Centres Oberts de més recursos per fer front a aquestes situacions.
- Formar els equips educatius.
- Potenciar més el paper de sensibilització i denúncia de les situacions d'urgències, sovint invisibles, que viuen les famílies, infants i joves.

5. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL SUPORT A L'ESCOLARITZACIÓ

Què s'entén?

Des dels Centres Oberts s'entén el suport a l'escolarització com un recurs que permet acompanyar els infants i joves en el desenvolupament acadèmic i en la vinculació a l'educació formal. Aquesta etapa és clau i vital per assegurar el futur d'un infant amb més oportunitats. És per això, que entenem que l'èxit escolar serà fonamental per a la cohesió social.

Tanmateix, la tasca que es duu a terme en els Centres Oberts va més enllà dels aprenentatges escolars, pròpiament dits, també s'incideix en donar eines per desenvolupar capacitats i mecanismes per a l'aprenentatge, atendre de manera individualitzada les necessitats de cada infant o jove, afavorir noves inquietuds, potenciar l'autonomia, treballar aspectes emocionals relacionats amb l'autoestima i d'altres competències pròpiament no escolars, etc., aquestes són algunes de les accions que incideixen en la cohesió social.

Què s'està fent?

Els Centres Oberts realitzen una important tasca de cohesió social, ja que la coordinació amb les escoles i els instituts, com també amb la família, permeten que l'infant o jove pugui sentir que existeix un interès pel seu òptim desenvolupament i que compta amb un suport real.

El suport a l'escolarització és un dels programes socioeducatius que es realitzen en els Centres Oberts. S'ofereix un espai per fer els deures, preparació d'exàmens, reforç de matèries,... i és una part rellevant de l'activitat diària, que sovint es realitza amb suport de voluntaris que permeten una atenció més personalitzada.

Des del centre s'incorpora a les famílies com a paper actiu del desenvolupament educatiu dels seus fills, es vol fer sentir la importància dels progenitors en l'etapa escolar i en l'èxit d'aquesta. En alguns centres, s'insta als pares i mares a participar en diferents activitats en el mateix centre.

Així mateix, la coordinació amb els centres escolars comporta que la tasca educativa de reforç o d'acompanyament als hàbits escolars pugui ser més específica i individualitzada a les necessitats de cada infant. A més, permet tenir informació detallada de la situació del menor a l'aula, amb els seus companys, en relació a cada matèria o aprenentatge, així com de la família; tot plegat, amb la mirada posada en respondre o actuar de manera més coordinada.

A més, des dels Centres Oberts es facilita l'accés a recursos o materials, que sovint no són del tot accessibles i habituals en el dia a dia de tots aquests infants i/o joves, com les noves tecnologies, recursos multimèdia, accés a l'aprenentatge de l'anglès, etc.

En el cas dels joves, des dels centres es fa una important tasca orientadora cap a la inclusió sociolaboral i en acompanyament en itineraris formatius.

Reptes i accions de millora

- Fomentar la participació de les famílies; que aquestes puguin accedir a l'espai amb facilitat i que participin del procés educatiu i d'aprenentatges dels seus fills/es.
- Apoderar les famílies; a través de la participació. Aconseguir que les famílies tinguin un paper destacat i imprescindible en tots els aspectes relacionats amb els aprenentatges escolars dels fills i filles.
- Millorar la coordinació amb els centres educatius; aconseguir coordinar-se amb les escoles i instituts de manera més sistemàtica i avaluant aquesta unió. Avançar per a poder dur a terme plans de treball conjunts amb els centres educatius.
- Potenciar els interessos dels infants i afavorir noves inquietuds; treballar a través de les pròpies motivacions dels infants i joves, potenciar tot allò que els interessa per aprendre de manera paral·lela al currículum escolar. Treballar a partir de les potencialitats i no de les mancances.
- Mostrar noves realitats; permetre que els infants i els joves puguin gaudir de diferents experiències que els permetin obrir horitzons i noves inquietuds.
- Avançar en la mesura de l'impacte d'aquest recurs en la millora o l'èxit

6. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL VOLUNTARIAT

Què s'entén?

El voluntariat, entès com una forma de participació ciutadana construïda a partir de les relacions interpersonals i de l'intercanvi entre grups socials, és clau en la cohesió social dels territoris. El voluntariat permet al ciutadà prendre un paper actiu a la societat.

Els Centres Oberts són serveis arrelats als territoris i que afavoreixen experiències de voluntariat, per tant, mitjançant el voluntariat als Centres Oberts també s'està treballant per la cohesió social. Pren encara més rellevància en la cohesió social del territori quan es tracta d'un voluntariat intern, és a dir, quan són els propis infants, joves i/o famílies que fan aquesta tasca.

La participació del voluntariat en els Centres Oberts permet poder donar una millor resposta a moltes necessitats dels infants i les famílies que s'atenen. Els professionals poden veure enfortida la seva tasca gràcies a la col·laboració i participació del voluntariat.

Per tot això es valora important tota la dimensió de tenir cura del voluntariat i s'entén que cal temps i dedicació per portar a terme aquesta tasca. Cal tenir present que un espai per al voluntariat als Centres Oberts és una oportunitat per transformar i millorar la cohesió social.

Què s'està fent?

Una vegada les persones mostren interès per col·laborar en els Centres Oberts la seva implicació es pot desenvolupar en diferents àmbits com ara: donar suport en tasques concretes, donar suport educatiu, col·laborar amb la programació d'activitats i/o projectes concrets, treballar individualment amb els infants, portar a terme activitats puntuals, realitzar tallers, col·laborar amb aspectes més logístics (manteniment, gestió, neteja, etc.).

Per tal de fomentar el voluntariat al territori, algunes entitats també col·laboren amb els instituts de la zona i participen a projectes com l'Aprenentatge-Servei o donen la possibilitat de realitzar crèdits de voluntariat.

També és habitual la promoció interna del voluntariat. Es fomenta que siguin els propis joves, famílies, etc. dels Centres Oberts qui pugui fer tasques de suport dins de la mateixa entitat. Per tant el ventall de perfils de voluntariat acostuma a ser ampli, trobant així diferències en l'edat (des de joves de 16 anys fins a gent d'edat més avançada), el nivell formatiu, situació personal, etc.

En referència a la formació, molts Centres Oberts ofereixen formacions i/o trobades amb diferent periodicitat (trimestrals, anuals, etc.) i alguns, fins i tot, disposen d'un pla de formació contínua per al voluntariat.

Tenint en compte la importància que té el voluntariat dins d'aquestes entitats, a moltes d'elles es disposa d'una persona responsable que gestiona aquest àmbit. Fins i tot a moltes entitats existeixen programes específics on es descriuen diferents aspectes vinculats amb el voluntariat, com ara: recorregut (acollida, entrevistes, fases de prova i/o adaptació, acomiadament...), funcions i tasques a realitzar, formació, canals de comunicació, organització, etc.

Reptes i accions de millora

- Impulsar la diversitat del voluntariat. Posar més èmfasi en la recerca de col·lectius amb poca tradició en aquest àmbit.
- Fomentar internament el voluntariat entre els propis usuaris de l'entitat.
- Potenciar el voluntariat dels entorns més propers a l'entitat.
- Portar a terme accions de sensibilització envers el voluntariat de la nostra entitat per tractar temes relacionats amb la cohesió social, com ara la solidaritat, la igualtat d'oportunitats, etc.
- Potenciar la participació dels voluntaris/àries a diferents nivells i tasques dins dels Centres Oberts.
- Fer visible al barri, poble o ciutat, des de la pròpia entitat, la figura del voluntari/ària.
- Potenciar el reconeixement dels voluntaris/àries per part dels usuaris per tal que puguin apreciar el valor afegit que suposa la tasca que desenvolupen.

7. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL TREBALL COMUNITARI

Què s'entén?

Els Centres Oberts tenen un caràcter territorial i es troben en l'entorn o context habitual de l'infant o adolescent.

La intervenció educativa dels Centres Oberts és integral i vol arribar a totes les dimensions de la persona (individual, grupal, familiar i social). Per aquest motiu el treball comunitari té un pes rellevant per fomentar aquesta última dimensió ja que promou la socialització i la integració social dels infants i adolescents i les seves famílies.

En aquest sentit, el treball comunitari afavoreix la cohesió social. Per una banda, el menor s'educa en el propi medi, i per una altra, es desenvolupen accions comunitàries per disminuir totes les formes de desavantatge social, cultural i escolar dels destinataris, per tal de minimitzar els efectes negatius i enriquir i potenciar els positius.

Per tant, s'implica i coresponsabilitza l'entorn, on es realitza un treball en xarxa amb els diferents agents socials i els infants i adolescents tenen un paper actiu dins la comunitat en la qual viuen. Tot això porta la creació de sinèrgies entre els diferents membres de la comunitat i fomenta la cohesió social en el territori.

Què s'està fent?

El segon eix d'intervenció, busca que els infants i joves formin part activa en el barri en el qual viuen, i que la socialització sigui un fet educatiu en sí mateix. Per aquest motiu, es participa amb l'associació de veïns, el pla comunitari, es creen grups de joves on ells són els protagonistes en accions concretes, s'organitzen activitats en diversos espais de la ciutat (biblioteca, ludoteca...), etc. A més a més, s'impulsa que les famílies tinguin un paper dins d'aquest àmbit d'actuació, formant part en l'educació dels seus fills i filles i del seu entorn.

Gràcies a la unió del treball dels Centres Oberts amb la comunitat es promocio-na i es fan operatius organismes de participació, es fa visible la tasca del Centre Obert, s'empodera els infants, joves i les seves famílies envers el barri i la societat en general, es comparteixen projectes, es trenquen estereotips i es construeix un model de societat més justa i igualitària per a tothom.

Reptes i accions de millora

- Dotar dels recursos necessaris els Centres Oberts per tal de poder desenvolupar òptimament totes les seves dimensions.
- Explorar noves formes de participació dels infants, joves i les famílies dins la comunitat. Incidint especialment en l'apoderament i fomentant espais i projectes d'autogestió.
- Comunicar i implicar a les administracions en les necessitats socials existents, per tal de generar complicitats i fomentar un treball comunitari de qualitat.
- Impulsar més accions conjuntes entre els Centres Oberts i el territori, per tal de fomentar la participació i potenciar l'autonomia de la comunitat.
- Fomentar més participació de la comunitat local perquè ells mateixos puguin ser agents transformadors de la seva realitat ja que la col·laboració voluntària permet als ciutadans participar per la transformació social i ser membres actius.
- Ampliar l'obertura dels Centres Oberts i donar a conèixer el treball que fan envers l'entorn en el qual es troben, especialment en el foment de la prevenció i la cohesió social.
- Augmentar els canals de participació utilitzant noves vies com les tecnologies de la informació.
- Oferir més eines i formació en l'àmbit comunitari, promovent espais i intercanvis d'aprenentatge.

8. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LA SALUT

Què s'entén?

Segons l'OMS s'entén la salut com l'estat complet de benestar físic, mental i social, i no només l'absència d'afeccions o malalties.

Als Centres Oberts es té especialment en compte els aspectes socials que influeixen en la salut, ja que en diversos estudis s'ha demostrat que són els determinants socials de salut els que més intervenen en l'estat de la salut de les persones. Es defineix determinant social de salut com "les condicions socials en què les persones viuen i treballen" o "les característiques socials dins de les quals transcorre la vida" (Taylor, 1996). Es pot dir que els determinants socials de la salut, per una banda, estan marcats per les relacions familiars, la situació financera, el treball, la comunitat d'amics, la llibertat personal, el gènere, el territori en el qual vius, la nacionalitat, etc.; i per l'altra, directament relacionats amb les desigualtats en matèria de salut. Entenent, per tant, que la cohesió social també es construeix millorant la salut i el benestar de la societat.

Richard Wilkinson i Michael Marmot ja ho explicaven amb la següent cita: "No solament necessitem bones condicions materials, per sentir-nos bé, per sentir-nos sans, necessitem des de la infància sentir-nos valorats i acollits, necessitem amics, societats sociables, sentir-nos útils, necessitem un cert grau d'autonomia en el treball. Si no tindrem una major predisposició a la depressió, a l'ús de drogues, ansietat, hostilitat, i sentiments de desesperança que repercutiran negativament en la nostra salut".

Què s'està fent?

Tenint en compte que els Centres Oberts formen part de la cartera de Serveis Socials, la dimensió de la salut s'enfoca amb un caire fonamentalment preventiu.

Es treballa de manera transversal, a través de programes de salut on queden detallades les diverses actuacions, adaptades a les diferents edats dels usuaris, i a la dinàmica del Centre Obert. Dins aquests programes, es poden trobar activitats que ajuden a la gestió de les emocions, el creixement de l'autoestima, les habilitats emocionals, els estils de vida saludables (bona alimentació, esport, temps lliure, prevenció del consum de tòxics i de conductes de risc), la higiene i la cura personal, així com l'afectivitat i la sexualitat.

Què s'entén?

Pel que fa a les famílies s'intenta implicar-les en els processos d'aprenentatge referents a la salut, sobretot en aquells que tenen a veure amb la vida quotidiana, com ara els hàbits d'higiene, alimentació saludable, conductes de risc, salut emocional, etc. i es fa a través de reunions grupals o individuals.

Per últim, es vol esmentar que cada vegada es detecten més infants i joves amb problemàtiques relacionades amb salut mental. És per aquest motiu que alguns equips de professionals s'estan formant en aquest àmbit, amb l'objectiu de dur a terme una millor atenció i donar resposta a les necessitats que van sorgint.

En aquesta línia, els Centres Oberts estan introduint el suport psicològic i potenciant la figura del psicòleg com a membre de l'equip educatiu. Això comporta que es pugui oferir un servei preventiu més integral.

Finalment, cal destacar que, per tal que els infants i joves siguin atesos de manera global i amb qualitat, resulta fonamental el treball en xarxa amb els diversos agents del territori i, concretament, amb els serveis especialitzats de salut.

Reptes i accions de millora

- Millorar les coordinacions amb la xarxa: Centres Educatius, Serveis Socials o altres agents.
- Coordinar de manera contínua i constant amb les entitats relacionades amb la salut.
- Reforçar la formació en temes referents a l'àmbit de la salut.
- Donar un paper més protagonista a les famílies.
- Elaborar un mapa de recursos de salut de cada territori.
- Reforçar el suport psicològic.
- Establir pautes concretes per treballar aspectes de salut mental.
- Estandarditzar els horaris dels professionals.

9. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LA PERSPECTIVA DE GÈNERE

Què s'entén?

Segons Carapia (2004)², el gènere és un concepte construït socialment a partir del conjunt d'idees, creences i representacions que cada cultura ha generat a partir de les diferències sexuals entre homes i dones. Porta associat un ordre valoratiu de les característiques atribuïdes i predominants en un i altre sexe.

Seguint la línia de l'autora, dins la perspectiva de gènere es busca l'equitat entre els gèneres; és a dir, necessitem assolir la igualtat d'oportunitats, respectant les diferències biològiques entre ambdós sexes, ja que se sap que el respecte implica la valoració social del que és masculí i del que és femení.

El fet que durant el transcurs de la història s'hagin atribuït característiques i actituds diferents en funció del sexe ha donat com a resultat, en la majoria de les societats, sistemes socials no equitatius. Per tant, des dels Centres Oberts es busca treballar per aconseguir l'equitat de gènere en totes les seves manifestacions, contribuint a una societat més justa, democràtica i cohesionada.

Què s'està fent?

A l'hora de realitzar les accions del Centre Obert es té molt present el tipus de població al que s'atén, per tal d'adaptar la intervenció. Es treballa la diferència entre els gèneres masculí i femení sense perdre de vista que cap dels dos està per damunt de l'altre.

Es cuida el llenguatge fent referència sempre a la figura femenina i a la masculina, en qualsevol dels canals de comunicació: en l'atenció directa a l'hora de dirigir-se als usuaris/àries; en la redacció de circulars pels infants, adolescents, joves i les seves famílies; etc.

Es vetlla perquè la configuració dels diferents grups d'edat, d'activitats, etc., siguin mixtes. En aquesta línia, i sempre que sigui possible, es procura que hi hagi tant referents masculins com femenins a l'equip educatiu.

² Carapia, J.D.C.C. (2004). Perspectiva de género (No.1).Plaza y Valdes

Es fomenta la coresponsabilitat i es realitzen diferents activitats i tallers per tal de fomentar una visió crítica respecte la diversitat de gènere, com per exemple: tallers d'afectivitat i sexualitat; visualització de documentals i pel·lícules (video-fòrum); assemblees per reflexionar sobre aquest tema; teatre social; activitats de role playing; repartiment de tasques quotidianes de neteja i ordre intercanviant i evitant rols de gènere estereotipats; etc.

Per tant, entenem que treballant la perspectiva de gènere tant de manera transversal, com a partir d'activitats concretes, es fomenta les relacions igualitàries i es contribueix a la cohesió social.

Reptes i accions de millora

- Potenciar les activitats de la vida quotidiana del Centre Obert tenint en compte aquesta perspectiva de gènere (p.e. tasques de neteja i ordre).
- Potenciar una programació d'activitats que tingui en compte els gustos i interessos tant dels nois com de les noies.
- Garantir que el material i els recursos utilitzats no tinguin continguts sexistes.
- Educar en la sexualitat, afectivitat, rols de parella, etc.
- Reforçar la pràctica d'un llenguatge igualitari no sexista.
- Treballar la sensibilització dels professionals i voluntariat envers al tema de gènere.
- Treballar amb les famílies el tema de la perspectiva de gènere i crear espais comuns de reflexió.

10. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN LA MEDIACIÓ

Què s'entén?

Els Centres Oberts es basen en la proximitat i la seva tasca està encaminada a treballar per un model de societat justa, on la integració i normalització són un pilar de la seva naturalesa.

El seu caràcter territorial i normalitzador, fa palesa la diversitat que ens trobem a l'entorn pròxim i que pot ser font d'algunes problemàtiques que esdevinguin conflictes que dificultin una convivència òptima. Per aquest motiu, el Centre Obert treballa envers la mediació i part de la seva tasca s'encara en aquesta línia.

El caràcter mediador dels Centres Oberts es fa de manera diària i transversal, en dues vessants, internament amb els infants, adolescents i joves que hi participen, i externament amb la comunitat on es troben.

Es treballa per un model on la mediació sigui una competència per a l'individu, per a poder tenir un millor creixement personal i social, alhora que esdevingui una riquesa per el seu entorn.

Entenent que la mediació permet fomentar la normalització, on la pacificació social i la responsabilització de les accions personals i col·lectives generen beneficis per a tothom, els Centres Oberts juguen un paper important com a mediadors i potencien la cohesió social.

Què s'està fent?

La mediació es pot veure des de diferents àmbits d'intervenció, aquesta es pot trobar en l'àmbit familiar, escolar, veïnal, cultural... i al Centre Obert també hi és present, com espai de convivència de manera interna i externa.

Els Centres Oberts atenen gran diversitat de població, en aquest sentit es treballa:

- Fomentant una convivència entre cultures diferents i trencant estereotips, per tal d'acollir la diversitat i fomentar les competències socials.

- Participant en les comissions de xarxes locals i/o creant-ne de noves si es considera necessari.
- Utilitzant serveis de mediació dels ajuntaments.
- Aprofitant les sinèrgies del territori on els Centres Oberts estan ubicats.
- Oferint espais, eines i recursos perquè els infants i joves puguin decidir, a partir de l'acompanyament.
- Treballant amb les famílies per ajudar-les a resoldre problemes, on cada membre es fa responsable.

Tot i que en ocasions aquestes accions es duen a terme a partir de situacions de conflicte, la mediació als Centres Oberts és un eix transversal per tal de fomentar i potenciar la prevenció, disminuir les problemàtiques i afavorir un ambient de convivència i respecte, que incrementi la cohesió social.

Reptes i accions de millora

- Ampliar la formació específica i coneixement dels recursos existents envers aquesta temàtica.
- Incorporar la figura professional d'un/a mediador/a als Centres Oberts.
- Fomentar la capacitat mediadora dels nois i noies, per tal que puguin desenvolupar-se autònomament en aquest camp.
- Visibilitzar la tasca mediadora, on els diferents agents del territori coneixin els Centres Oberts.

11. EL PAPER DELS CENTRES OBERTS EN EL LLEURE

Què s'entén?

Els Centres Oberts es defineixen per fer la seva tasca educativa durant el temps lliure dels infants i adolescents. Es tracta d'un recurs que ajuda a garantir el dret dels infants al lleure, sobretot dels infants i adolescents que viuen a territoris en entorns d'exclusió social, amb l'objectiu final de seguir treballant per la igualtat d'oportunitats. S'entén que el lleure és una eina metodològica més en la intervenció educativa dels Centres Oberts i que aquest permet enfortir més la vessant educativa de fons en les activitats que es desenvolupen dins d'aquest àmbit (tallers, activitats, jocs, sortides, etc.)

Un altre aspecte molt important que hem de tenir en compte quan parlem del lleure als Centres Oberts és la part vinculada amb la millora del barri. Es fomenta la participació a les comissions de festes de les ciutats o barris, als plans comunitaris i a les assemblees veïnals, entre d'altres. Fet que està directament relacionat amb la cohesió social, ja que la participació a aquestes comissions fa que els infants i adolescents es puguin sentir més vinculats al seu barri, poble o ciutat i puguin sentir que són part activa de la seva comunitat.

Què s'està fent?

A la majoria de Centres Oberts es dedica diàriament un temps al lleure. En aquest sentit es porten a terme diverses activitats com jocs esportius o psicomotricitat, tallers, activitats amb les TIC, activitats per treballar valors, ludoteca, jocs varis, etc. Els divendres acostumen a ser el dia on més estona es dedica al lleure i molts grups aprofiten per sortir al carrer (parcs, activitats amb altres entitats, trobades esportives,...). D'una manera més puntual també es duen a terme excursions i es participa a festes i activitats del barri, poble o ciutat. Aquesta dimensió de participació externa incideix en la cohesió social, ja que serveix en moltes ocasions per trencar barreres invisibles que existeixen als barris o pobles i ajuda a la seva dinamització. En totes aquestes activitats relacionades amb l'entorn es considera fonamental el treball en xarxa, per tal d'optimitzar recursos (no repetir activitats, poder fer derivacions, organitzar activitats conjuntes, etc.).

Cada cop se li està donant més importància al paper que té la família en el lleure. En molts Centres Oberts és habitual que les famílies participin en excursions,

tallers, activitats lúdiques, festes, etc, amb els seus fills i filles, possibilitant espais on s'enforteix la seva vinculació. Tot plegat permet que puguin sortir del seu ambient i es relacionin amb altres famílies o altres membres de la comunitat, en un espai on es promouen valors i es fomenta la socialització.

Com a bones pràctiques a destacar podem trobar centres on s'ofereix formació als joves relacionada amb el món del lleure per a que puguin participar com a monitors en diferents activitats i puguin ser un referent positiu pels infants i amb el valor afegit de pertànyer al mateix entorn. Amb aquest tipus d'iniciatives s'ofereix un accés als joves a una formació que d'altra forma seria més difícil d'aconseguir i es fomenta la vinculació amb la gent del seu entorn.

Partint de la consideració que el lleure és un aspecte rellevant per a la integració de l'infant en la societat, des del Centre Obert es promou la participació de l'infant en activitats de lleure. Aquestes poden ser organitzades des de la pròpia entitat, com esplais de cap de setmana, sortides, excursions, o externes, com activitats esportives o extraescolars de les escoles.

Per últim no ens podem oblidar de la importància que tenen en referència al lleure les activitats en temps de vacances, com casals, colònies i campaments. Es tracta d'una intervenció socioeducativa en un temps clau en la vida dels infants i joves, que pel seu alt cost difícilment hi tindrien accés si no fos pel Centre Obert.

Reptes i accions de millora

- Potenciar un ventall més ampli d'activitats de lleure per fomentar el descobriment d'interessos i motivacions dels infants.
- Incorporar criteris responsables en la tria d'activitats de lleure enfront d'altres opcions d'oci consumista.
- Apropar i donar a conèixer activitats de lleure de barri o municipi que siguin obertes i accessibles per a tothom.
- Implicar i donar opcions de participació a les famílies en l'àmbit del lleure. Cal compartir estones de lleure amb les famílies i també cal formar-les per a que aprenguin a gaudir, aprofitar i gestionar el seu lleure.

- Fomentar la participació per tal que els infants puguin decidir dins de la dinàmica del propi centre, facin propostes i així es treballi una participació responsable que a la llarga afavoreixi la cohesió social del seu entorn.
- Obrir-se i obrir el lleure dels Centres Oberts al barri.
- Construir un lleure compartit, on es potencia l'ajuda dels més grans vers els més petits per a que puguin ajudar-los a gaudir del lleure que ells ja han gaudit.

AGRAÏMENTS

La realització d'aquest document ha estat gràcies a la feina de la Comissió de Centres Oberts de la FEDAIA. Les Entitats que van participar en la Trobada de Centres Oberts de FEDAIA de l'any 2.013, i en la qual es van realitzar els grups de treball d'on sorgeix l'essència d'aquest document són les següents:

- Ad'Iniciatives Socials
- Associació Club d'Esplai la Florida
- Associació Gabella
- Associació Grupo Unión
- Associació l'Esquitx
- Associació per a l'Educació de l'Infant en el joc: Ludoteca Margarida Bedós
- C.E. la Gresca
- Cabilia
- Casal dels Infants ASB
- Centre Diari Can palet
- Centre Educatiu Esclat - Bellvitge
- Centre Obert - Fundació MNFBARA
- Centre Obert la Fulla
- CEPS Projectes Socials
- Creu Roja a Manresa
- El Far
- El Grup de Polinyà
- Espai Socioeducatiu Gelida
- Espai Socioeducatiu la Qberta. Centre Obert de St. Quintí de Mediona
- Esclat -Lleida
- Fundació ADSIS
- Fundació AGI
- Fundació Ateneu Sant Roc
- Fundació Catalana de l'Esplai
- Fundació Centre Obert Joan Salvador Gavina
- Fundació Champagnat
- Fundació Comtal
- Fundació Germina
- Fundació Iniciatives Solidàries
- Fundació Marianao
- Fundació Pare Manel
- Fundació Privada la Salut Alta
- Gabarrón
- Salesians Sant Jordi
- SUARA Cooperativa

Fedaia Federació d'entitats
d'atenció a la infància
i l'adolescència

C/ Caballero nº 79, 1er B, 08014 Barcelona
Telèfon: 93 336 72 65, Fax: 93 263 55 10
fedaia@fedaia.org / www.fedaia.org